

CERCETĂRI ARHEOLOGICE LA BISERICA MARE DIN CETATEA AIUDULUI. II: EXTERIORUL BISERICII

Daniela MARCU ISTRATE^a, Sebastian Ovidiu DOBROTĂ^a, Vasile Paul SCROBOTĂ^a

^a Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București, România; e-mails: dmarcuistrate@gmail.com, sebastiandobrota@gmail.com, paulscrobota@gmail.com

Keywords: church archaeology, medieval church, Aiud, Transylvania, medieval Hungary, Roman age, Middle Ages, Rákóczi's War of Independence

Abstract: This paper has been composed as the second in a series on the archaeological research undertaken in 2008 and 2018–2020 at the large (Reformed) church of Aiud Fortress. The first study of the series has consisted of a brief presentation of the main data collected inside the monument. This second study presents even more briefly the main data collected outside the monument, as they appeared in more convoluted and fragmentary contexts.

These excavations have established the main stratigraphic sequence of this area of Aiud Fortress as consisting of Roman age habitation in mortarless structures, followed by a hiatus, then by an early-second-millennium settlement, with at least two phases, which similarly made use only of mortarless structures. Despite its long existence, and even though sources infer the existence of local priests in the 13th century, there is no solid ground to contest, based on archaeological data, the traditional ascription of the small church (erected 1333–1334, demolished and rebuilt 1865–1866) as the beginning of religious masonry building at Aiud – and likely of the present-day religious site.

Nevertheless, the development of the large church of the fortress remains uncertain. Research conducted inside the current building has revealed that it was preceded by a smaller, yet still Gothic, church. Research conducted outside the building helped establish that the eastern part of the church was built first, in several phases, and only afterward was the body of the church also expanded. However, the western parts of the current structure show obvious signs of rebuilding, and dismantled structures indicate that the tower was not initially part of the extended planimetry. Due to the partial nature of the investigation, archaeology cannot yet establish the succession of the construction phases involved, or what they exactly involved, nor can it help in solving the questions raised by the varied modifications noticeable in the aboveground structure.

While most late- and post-medieval results presented below relate to the large church, they also include data about the small one, about a series of built structures identified in the area between the two churches and west of the large one, and about the overall development of the site, severely marked by arson and destruction in the early 18th century. The graveyard and materials are only mentioned, and not discussed, as they'll be the subject of following papers.

Cuvinte-cheie: arheologia bisericilor, biserică medievală, Aiud, Transilvania, Ungaria medievală, epoca romană, epoca medievală, războiul curuților

Rezumat: Acest studiu a fost compus ca al doilea dintr-o serie despre cercetările arheologice întreprinse în 2008 și 2018–2020 la biserica mare (reformată) din Cetatea Aiudului. Primul studiu din serie a constat dintr-o scurtă prezentare a principalelor date colectate în interiorul monumentului. Acest al doilea studiu prezintă principalele date colectate în exteriorul monumentului, încă și mai sumar, acestea apărând în contexte mult mai complexe și mai fragmentare.

Săpăturile au stabilit că secvența stratigrafică de bază a acestei zone a Cetății Aiudului constă dintr-o locuire de epocă romană în structuri fără mortar, urmat de un hiat, apoi de o așezare de la începuturile celui de-al doilea mileniu, cu cel puțin două faze, care, în mod similar, a folosit numai structuri fără mortar. În pofida lungii ei existențe și a faptului că izvoarele sugerează existența unor preoți încă din secolul al XIII-lea, nu există motive pentru a contesta, în baza dovezilor arheologice, atribuirea tradițională a bisericii mici (ridicată în 1333–1334, demolată și recondusă în 1865–1866) ca reprezentând începutul arhitecturii religioase zidite la Aiud – și, probabil, chiar a prezentului sit religios.

Pe de altă parte, evoluția bisericii mari rămâne nesigură. Cercetările din interiorul clădirii actuale au arătat că a fost precedată de o biserică mai mică, dar tot în stil gotic. Cercetările desfășurate în exterior au îngăduit să se stabilească că partea de est a bisericii a fost construită mai întâi, în mai multe faze, și numai ulterior s-au extins și navele. Dar părțile de vest ale structurii actuale prezintă semne evidente de refacere, și structurile demantelate indică că turnul nu a fost inițial parte a planimetriei extinse. Datorită naturii parțiale a investigațiilor, arheologia nu poate însă stabili succesiunea etapelor de construcție sau ce a implicat fiecare din ele și nici nu poate rezolva întrebările ridicate de variatele modificări observabile în elevații.

Cele mai multe dintre rezultatele cercetărilor se referă la biserica mare. Sunt însă de asemenea incluse date despre biserica mică, despre o serie de structuri zidite identificate în zona dintre cele două biserici și la vest de cea mare și despre evoluția generală a sitului, grav afectat de incendieri și distrugerii la începutul secolului al XVIII-lea. Cimitirul și materialele sunt numai menționate, nu și discutate, urmând să fie subiectul unor studii ulterioare.

Așezat pe drumul de la Alba Iulia către Turda, aproximativ la jumătatea distanței dintre ele, peisajul Aiudului este dominat de ansamblul cetății din centrul istoric al localității (Fig. 1). Dincolo de zidurile sale, în colțul de sud-est al ansamblului fortificat, se ridică două biserici, una mai mare, în stil gotic târziu, și una mai mică, tradițional datată în 1333–1334, dar a cărei formă actuală se datorează unei reconstrucții masive din 1865–1866¹.

Biserica mare combină un cor gotic cu o navă barocă de tip hală, refăcută astfel la cumpăna secolelor XVIII–XIX. Rezultatele cercetărilor efectuate în interior în 2008 și, mai recent, începând din 2018, printre care și identificarea ruinelor capătului de est al unei biserici gotice mai vechi, au fost deja prezentate în prima parte a acestui studiu², astfel încât nu mai revenim asupra lor. În continuare, ne dorim să facem numai o prezentare generală a descoperirilor

¹ Burnichioiu 2006, p. 9–10; Seivert 1866, p. 13; Szathmáry 1868, p. 52.

² Marcu Istrate et alii 2022.